

Запрошуємо до дискусії

Join the Discussion

СЛОВО ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Редакційна колегія «УГЖ» неодноразово намагалася розпочати дискусії з актуальних напрямів розвитку географії. Наприклад, щодо сутності та іміджу географії, стану географії у 2050 р., вдосконалення структури і напрямів географії та ін. Маємо констатувати, що, на жаль, за різних причин ці спроби були невдалими. Зазначу, що під час проведення різних наукових форумів висловлюється потреба в таких заходах. Проведені сумнівні реформи у сфері освіти призвели до суттєвих змін галузей знань і спеціальностей, а відповідно до змін в програмах, нерідко з ігноруванням освітніх стандартів і відповідних предметних обґрунтувань окремих спеціальностей бакалаврського і магістерського рівнів. Відомі 2015–2016 рр. і подальших років суттєві зміни щодо «розчленування» єдиної географії, що має дуже складний об'єкт дослідження — земну оболонку, призвели до фактичного відокремлення програм підготовки, які мали бути спрямовані на комплексне вивчення об'єкта географії та його складників. Фактично, це призвело до значного послаблення дослідження простору, що завжди було властиво географії та філософії.

Науковці й освітяни відчували непередумані заходи та дії МОН і теперішні намагання їх продовжити. Без сумніву, наука розвивається, з'являються нові ідеї та напрями розвитку. Вона не стоїть на місці, відбуваються відчутні рухи: не тільки завдяки відкриттям нового в науках, а й завдяки дискусіям. Багато років під час проведення наукових географічних форумів, у виступах багатьох учасників, усе частіше і частіше звучать пропозиції щодо повернення до ґрунтового обговорення сутності географії, а також проблем вивчення її в школах та вишах. Географія нині є чи не єдиною наукою з вивчення і призупинення негативних наслідків впливу діяльності людини на середовище, а також її власне життя та живих організмів.

Отже, запрошуємо читачів нашого журналу до обговорення дискусійних питань щодо стану і розвитку географічної науки та освіти. На основі викладених у журналі конструктивних пропозицій, редколегія планує направити узагальнену думку науковців і освітян до Міністерства освіти і науки України.

Академік НАН України
Л. Г. Руденко

DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2026.02.088>

Зеленська Л. І.

0000-0002-4022-7731

Мукачівський державний університет, Мукачево

«Думаємо разом» — про місце географії в науковому та освітньому дискурсах

УДК 910.1:371.13(045)

У публікації запропоновано інформаційно-логічну модель (схема) складників єдиної географії (науки, формальної, неформальної, інформаційної освіти) та інформаційно-логічну модель (схема) можливого формування нових ідей та думок завдяки міждисциплінарним і трансдисциплінарним тенденціям розвитку географічної науки. Розглянуто проблему реалізації компетентнісного підходу, тобто формування у майбутнього географа-педагога педагогічної компетентності як власного капіталу.

Ключові слова: географія, трансформація географії, модернізація географії, педагогічна компетентність географів, інформальна освіта.

Цитування:

Зеленська Л. І. (2026). «Думаємо разом» — про місце географії в науковому та освітньому дискурсах. *Український географічний журнал*, (2), 88–92. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2026.02.088>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026.

Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Яка актуальна тема пропонується — аналітичний огляд нагальних питань у галузі Географії задля привернення уваги, а сучасним молодіжним сленгом — необхідний потужний географічний хайп (тобто розголос), аби піднести до популярності та наголосити на значущості. Дискусія — це обговорення гострих питань насущної теми між фахівцями з Географії через аргументи для ухвалення спільного рішення чи кращого усвідомлення проблеми. Певна річ, Географії і як науки, і як освіти за сучасних воєнних і суспільно-економічних умов потрібні зміни, трансформації та модернізації. Термін «трансформація» означає докорінне перетворення, тобто повне оновлення Географії у стратегічних межах або часткове оновлення, у цьому контексті — в «тактичних межах», що має на меті нововведення, модернізації, коригування окремих напрямів. Завдання величезні й вагомі. Тому пропонується домовитись щодо правил дискусії наперед. По-перше, однакове розуміння та вживання термінів. По-друге, про що свідчитиме термін «дискусія»? Синонімічний ряд цього поняття доволі широкий. Пропонуємо не послуговуватися у цьому матеріалі як заміною терміна «дискусія» — «диспут», «полеміка» тощо.

Коли готувався до видання посібник із курсу «Викладання фахових дисциплін у вищій школі», студентам пояснювалися форми проведення семінарів-дискусій, обговорювалися понад 20 варіантів синонімічного ряду. До прикладу, термін «полеміка» є невідповідним, адже можливі залучення висловів «прилюдний раптовий напад», явне спростування «чужої думки», «недоброзичливий намір» тощо. У дискусії беруть участь опоненти, а в полеміці — супротивники. Під час полеміки наполягають на власному погляді й обґрунтуванні своєї позиції. Неслушний і синонім «диспут» задля виявлення різних поглядів, бо ця форма не сприяє ухваленню рішення. А дискусійні читання, які розпочинає «Український географічний журнал», вимагають переконливих рішень. «Дебати» — французький термін, який активно пропонує провокаційні запитання. Невідповідною є й «суперечка» як зіткнення особистих думок, що зумовлюють звести суперечку до обговорення персоналій. Прямо суперечить «дискусії» «демагогія», що дозволяє неприпустимі маневри — пропуск фактів, зміщення акцентів, хибний або суб'єктивний висновок. Тож за яких умов дискусія

буде ефективною? По-перше, варто чітко означити тему, її стратегічні (трансформація географії) й тактичні (модернізація географії) межі. Але це — надмірна узагальненість. Доцільніше запропонувати конкретні підтеми.

Пропонуємо графічний прийом як презентацію — коротку й послідовну, що ідентична pitch: це поєднання тексту і графіки, наприклад, правильного багатогранника (трикутна піраміда), де всі чотири грані є рівнобічними трикутниками, всі ребра рівні між собою (рис. 1).

Він має чотири грані, пропонуємо уявити їх рівнозначними «географічними просторами варіантів». Можливі й інші пропозиції, наприклад, «географічне поле думок». Виносимо на розгляд, що трикутник ABC відповідає за найголовніше — стратегічний розвиток Географії, за нові напрями в географічних дослідженнях, за нові концепції та ідеї, принципи й задуми. Якщо йдеться про дискусію, то пропозиції приймаються! Трикутник ADC — географічний простір, який відповідає за рівень географічної освіти для підготовки географів-науковців, розроблення нових освітніх програм, тематику дисертаційних досліджень, власне, це — функціональна модернізація географії. Трикутник DBC є відповідальним за вищу географічну освіту, яка має застосовувати компетентнісний підхід, зокрема формувати у майбутнього географа-педагога педагогічну компетентність як власний капітал — (англ. *Lifelong learning* — концепція навчання протягом життя) та (англ.

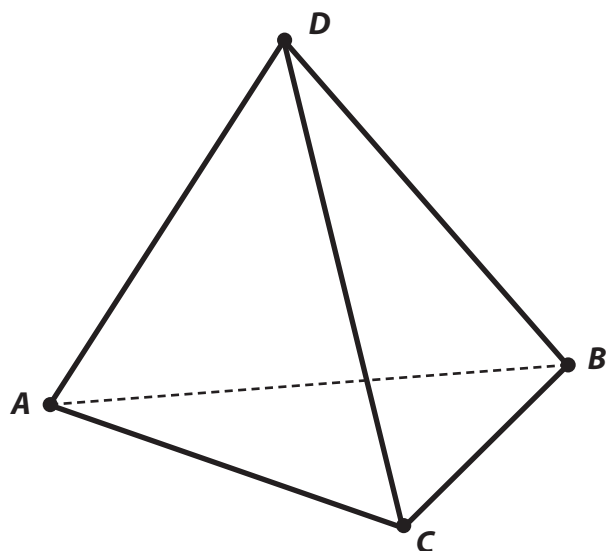

Рис. 1. Інформаційно-логічна модель (схема) складників єдиної ГЕОГРАФІЇ (науки, формальної, неформальної, інформальної освіти)

Lifewidelearning — багатовимірне навчання). Трикутник ADB — теж важлива позашкільна освіта, яка готує зміну для географічної науки та освіти, відповідає за олімпіадний рух, наукові турніри, конкурси, за роботу в Малій академії наук України. Усі чотири трикутники принципово є рівновеликими, бо ж усі складники рівноцінні й рівнозначні. Проте ця графічна візуалізація поверхнево демонструє наші власні пропозиції стосовно дискусії.

Потрібна така графічна реалізація: пропонуємо скористатися діаграмою Венна — формою, що виникає через перетинання чотирьох кіл однакового радіуса, яка називається криволінійним чотирикутником або чотирипелюстковою трояндою (рис. 2).

Інформаційно-логічні моделі не претендують на універсальність, усебічність та багатофункціональність. Модель (схема), що запропонована нами як один із простих варіантів — графічний — демонструє, як перетинаються чотири кола. Саме у цій центровій ділянці ймовірні віртуальні міждисциплінарні та трансдисциплінарні взаємозв'язки та обміни, що є досягненнями в царині географії. Загальна площа перетину чотирьох рівних кіл, центри яких містяться у вершинах квадрата і які перетинаються в одній точці (центрі цього квадрата), становить приблизно 31,5 % від квадрата радіуса.

Безумовно, що запропонована модель не є ідеальною. Штучний інтелект допоможе побудувати моделі із 5–6 та більшої кількості кіл,

але надалі. Найпростіші моделі сприяють глибшому розумінню сутності міждисциплінарних і трансдисциплінарних тенденцій розвитку географічної науки.

Якого змісту ми надаємо географічним полям кожного кола?

Коло 1. Віртуальна площина сучасних досягнень національних і світових природничих географічних наук.

Коло 2. Віртуальна площина нинішніх здобутків національних і світових соціально-географічних наук.

Коло 3. Віртуальна площина сучасних досягнень національних і світових економіко-географічних наук.

Коло 4. Віртуальна площина теперішніх звершень національних і світових наскрізних наук у географії.

До прикладу, під час дискусії виникне запитання: «А які ж науки є наскрізними?». Поки не висуваємо своїх аргументів «за» щодо такого переліку наук, а лише нагадаємо їхні назви: Картографія, Історія і методологія географічної науки, Топоніміка.

Далі пропонуємо візуалізувати структуру, що відповідає за реалізацію компетентнісного підходу, а саме — за формування у майбутнього географа-педагога педагогічної компетентності як власного капіталу. Тож знову може придатися класична діаграма Венна — форма, що виникає внаслідок перетину трьох кіл однакового радіусу (рис. 3).

Рис. 2. Інформаційно-логічна модель (схема) можливого формування нових ідей та думок завдяки міждисциплінарним і трансдисциплінарним тенденціям розвитку географічної науки

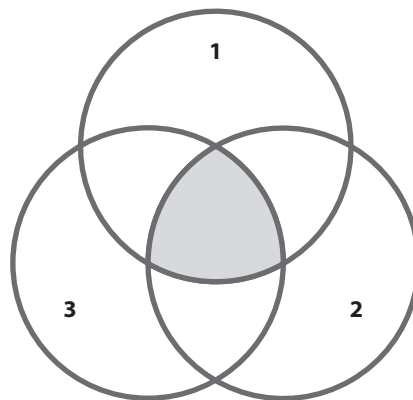

Рис. 3. Інформаційно-логічна модель (схема) можливого народження нових ідей та думок завдяки міждисциплінарним і трансдисциплінарним тенденціям розвитку формування педагогічної компетентності географів

1. Інноваційна спрямованість педагогічної діяльності в закладах вищої географічної освіти за умов трансформації змісту географії.

2. Сучасні теорії освіти і навчання, психологічний супровід учнів і студентів, види та концепції навчання у національній і світовій дидактиці під час викладання географії.

3. Профільна та позашкільна освіти географічного спрямування, різноманітність форм і напрямів (факультативи, гуртки, екскурсії, МАН тощо), просування географічної науки і культури.

Передмову до дискусії завершено. Певна річ, редколегія «Українського географічного журналу» намагається привернути увагу в широкому значенні до науки Географії, яка об'єднує не тільки фахівців-географів, а й усіх, хто має географічну ерудованість і цілісне світосприйняття. Наступне актуальне запитання: «З якої проблеми пропонується почати дискусію-обговорення?».

Знов обумовлюємо певні правила. Дозвольте запропонувати власний підхід, оскільки дискусія заявлена, проблеми діагностовані, тож висловлюйте заперечення.

Правило 1. Дослідимо питання щодо одного комплексу тем найвищого рівня на **рис. 1–3**. Наприклад, на **рис. 1** визначаємо основу тетраедра, що відповідає за нові концепції в географії. Що є об'єктом дослідження в загальній географії? Так, географічна оболонка, а її межі — відповіді неоднозначні та дискусійні.

У пробному тексті подається інформація, яку пропонується по обговоренні додавати як до змісту формальної освіти, що завершується одержанням загальнонавчального документа на всіх рівнях (школи, коледжі, виші), так і до неформальної, що передбачає одержання офіційного документа (в клубах, гуртках тощо), а також і до інформальної освіти — індивідуальної пізнавальної та навчальної діяльності. Треба змінити традиційну послідовність внесення до змісту географічної освіти новітніх ідей, а саме:

а) долучення наукових публікацій вчених до матеріалів різнорівневих наукових конференцій у провідних закордонних і українських виданнях;

б) обговорення модерних ідей в наукових і педагогічних колах;

в) обмін думками у товариствах викладачів географічних дисциплін класичних і педагогічних університетів;

г) поширення цієї інформації у студентському й шкільному середовищах через вербальні засоби навчання після тривалого обговорення, створення авторських колективів, організація конкурсів тощо. На жаль, минає багато часу для отримання новим поколінням переосмислених фундаментальних знань.

Акцентувати у пробному тексті пропонується на доповненні й уточненні класичних географічних понять новітньою та корисною інформацією, до прикладу, щодо меж географічної оболонки та припущених ліній її розмежування. Зважаючи на основні критерії, існують кілька версій щодо визначення меж географічної оболонки і космосу. Ця лінія розташована на висоті 100 км над рівнем моря, яку припущено мають за межу між атмосферою Землі та космосом, вона — верхній кордон держав. Постають запитання на кшталт: «Термосфера (верхня межа — 690 км) та екзосфера (верхня межа — 10 000 км) містяться у космосі?» До того ж ще один критерій — розмежування з назви лінія Кармана. Міжнародною авіаційною федерацією (ФАІ) вона зазначена на висоті 100 км, де вище за неї авіаційні польоти є неможливими. Є й інші варіанти меж атмосфери — на висоті 1000–1200 км. NASA — Національне управління з аеронавтики та дослідження космічного простору (США) — за межу атмосфери має висоту 122 км, на якій багаторазові транспортні космічні кораблі під час повернення на Землю перемикаються на аеродинамічне маневрування. На наш погляд, найважливішим фактором є фізіологія людини, згідно з якою космос починається на висоті 19–20 км, де атмосферний тиск понижується до 47 мм рт. ст., а температура кипіння води дорівнює температурі тіла — 36,6°C, що призводить до закипання рідини в організмі людини. Також існує фізіологічна зона атмосфери — до 5 км заввишки, після якої починається кисневий голод. На межі 36 км починають діяти космічні промені, а на 40 км — небезпечна сонячна радіація. В деяких джерелах ідеться про суміщення верхньої межі озонового шару з верхньою межею географічної оболонки — 20–25 км.

Може, варто офіційно розширити об'єкт дослідження географії через космічний простір? А «заперечення астрономії» можна зіставити з «рухомою» межею верхнього кордону географічної оболонки — висотою, де була Людина.

Можна наводити ще багато фактів, але чекаємо на наукову дискусію, де будуть можливі заперечення, підтримка ідей, співпраця. Отже, конче необхідно подолати неузгодженість між традиційною (на наш погляд, вже неактуальною) методикою щодо оновлення змісту в навчальних програмах і виданнях (підручниках, посібниках, картографічних творах тощо) та інноваційною технологією оперативної реконструкції змісту, що вже давно побутує в європейському просторі. У багатьох державах віддавна використовують як засоби навчання експрес-сторінки, що необхідні для актуальної інформації «сьогодні на вчора». Наприклад, у 2020–2021 навчальних роках у Німеччині під час пандемії коронавірусу в Європі й світі був створений та виданий «Атлас світової економіки 2020/2021», де у спеціальному розділі

«Шок CORONA» було вміщено на глобальному, державному та регіональному рівнях чимало мультимедійно-географічних карт. За умов війни в Україні нам усім необхідні оновлені географічні знання (просторове орієнтування, логістика транспортних перевезень, ефективна релокація промислових підприємств і т. ін.). Усвідомлюючи, що для перегляду підручників і посібників потрібні значні додаткові фінансові витрати, рекомендуємо урізноманітнювати навчальний процес сучасними матеріалами — 1–2 сторінки, які можна розповсюджувати в електронному вигляді.

Треба починати не лише дискутувати щодо питань, зазначених у розвідці, а й пропонувати інші, окреслюючи нагальні проблеми та розмірковуючи над різними науковими поглядами.

Глибоке переосмислення — незабаром!

Стаття надійшла до редакції 18.05.2026 р., прийнята до друку 29.05.2026 р.

Zelenska, L. I.

 0000-0002-4022-7731

Mukachevo State University, Mukachevo

Thinking Together: On the Place of Geography in Scientific and Educational Discourses

UDC 910.1:371.13(045)

This publication proposes an information-logical model of the components of unified geography (science, formal, non-formal, and informal education). It also describes an information-logical model of how new ideas and thoughts may emerge through interdisciplinary and transdisciplinary trends in the development of geographical science. The article examines the challenge of implementing a competency-based approach in geography education and the development of pedagogical competence as a form of personal capital for future geographers.

Keywords: *geography, transformation of geography, modernization of geography, pedagogical competence of geographers, informal education.*

For citation:

Zelenska, L. I. (2026). Thinking Together: On the Place of Geography in Scientific and Educational Discourses. *Ukrainian Geographical Journal*, (2), 88–92. [In Ukrainian] DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2026.02.088>

Copyright © 2026 Publishing House *Akademperydyka* of the National Academy of Sciences of Ukraine.

The article is published under the open access license CC BY-NC-ND license

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>